

O‘QITUVCHILIK FAOLIYATIDA IJODKORLIK

Nuriddin Yahoqulovich Qurbonov

Jizzax viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish milliy markazi
“Pedagogika va psixologiya, ta’lim texnologiyalari” kafedrası dotsenti (v/b)
p.f.f.d.(PhD)

Mamlakatimizda ta’lim muassasalarida kadrlar tayyorlash sohasida raqobat muhitini shakllantirish, kadrlar tayyorlash tizimi mazmunini mamlakatning ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyot istiqbollari, jamiyat ehtiyojlari, fan, madaniyat, texnika va texnologiyaning zamonaviy yutuqlaridan kelib chiqqan holda, takomillashtirishga e’tibor qaratilgan. Kreativ fikrlaydigan o‘quvchi-yoshlar salohiyati va iqtidorini rivojlantirish, modifikatsiyalashgan ta’lim mazmuniga zamonvay texnologiya va innovatsiyalarni kiritish lozimligi ta’kidlangan.

Ma’lumki, inson ongi va ijodiy parametrlarining rivojlanishi oddiy tafakkurdan voqelikni chuqur bilishga va shundagina uning ijodiy o‘zgarishiga qarab borgan. Bu ong evolyusiyasi va o‘qituvchi faoliyatiga teng amal qiladi. Hozirgi kunda pedagogik faoliyatning tabiatan ijodiy ekanligi haqidagi da’vo arziyas bo‘lib qoldi. Biroq, malakasiz, an’anaviy tarbiyasiz ishchi sifatida ijod elementini keltirish mumkinligi kam emas, shuning uchun, aksincha, pedagogik faoliyat andoza asosida qurilishi, uni o‘ziga xos ijodkorlikdan mahrum qilishi mumkin.

Ijod - mavjud tajribani qayta tashkil etish va bilim, ko‘nikma, mahsulotlarning yangi kombinatsiyalarini shakllantirishga asoslangan yangi, ilgari mavjud bo‘lmagan narsalarni hosil qiluvchi faoliyatdir. Ijodkorlik turli darajalarga ega. Ijodning bir darajasi mavjud bilimlardan foydalanish va uni qo‘llash doirasini kengaytirish bilan tavsiflanadi; boshqa darajada esa, ob’ekt yoki bilim sohasining odatiy ko‘rinishini o‘zgartiradigan mutlaqo yangi yondashuv yaratiladi.

Pedagogik ijodkorlikni ifodalovchi xususiyatlarni integral jarayon deb nomlaylik:

- ziddiyatli muammoli vaziyat yoki ijodiy vazifaning mavjudligi;
- jamiyat va shaxs rivojiga hissa qo‘shadigan ijtimoiy va shaxsiy ahamiyati va taraqqiyparvarligi;
- ob’ektiv (ijtimoiy, moddiy) shart-sharoitlarning mavjudligi, ijod uchun shart-sharoitlar;
- ijod uchun subektiv (shaxsiy) shart-sharoitlarning mavjudligi;
- jarayon yoki natijaning yangiligi va o‘ziga xosligi.

Pedagogik faoliyat doimiy ijod jarayonidir. Lekin boshqa sohalardagi (fan, texnika, san’at) ijoddan farqli o‘laroq, o‘qituvchining ijodkorligi ijtimoiy jihatdan qimmatli yangi, original yaratishni maqsad qilib qo‘ymaydi, chunki uning mahsuli har doim shaxsning rivojlanishidir. Albatta, ijodkor o‘qituvchi, undan ham novator, o‘z pedagogik tizimini yaratadi, lekin bu sharoitda eng yaxshi natijaga erishish vositasidir.

Pedagogik ishning mazmuni va tashkil etilishi o‘qituvchining o‘z faoliyatiga ijodiy munosabat darajasini aniqlash bilangina to‘g‘ri baholanishi mumkin, bu esa ularning maqsadlariga erishishdagi imkoniyatlarini amalga oshirish darajasini aks ettiradi. Shu sababli pedagogik faoliyatning ijodiy xarakteri uning eng muhim maqsadga xos xususiyatidir. Pedagogik vaziyatlarning xilma - xilligi va ularning noaniqligi ulardan kelib chiqadigan muammolarni tahlil qilish va hal etishga nisbatan o‘zgaruvchan yondashuvlarni talab qilishi bilan bog‘liq.

Ijodkorlik ularning to‘plangan ijtimoiy tajribasi, psixologik, pedagogik va sub’ektiv bilimlari, original yechimlarni, innovatsion shakl va usullarni topish va qo‘llash imkonini beradigan yangi g‘oyalar, ko‘nikmalar va qobiliyatlar asosida shakllangan o‘qituvchi shaxsining salohiyati bilan belgilanadi va shu bilan ularning kasbiy vazifalarini bajaradi. Boshqa tomondan, tajriba shuni ko‘rsatadiki, ijodkorlik faqat va faqat mehnatga qadr - qimmatga ega bo‘lgan, kasbiy mahoratni oshirishga, bilimlarni oshirishga va alohida o‘qituvchilar va butun o‘quv jamoalarining tajribasini o‘rganishga intilganlarga keladi.

Ko‘pincha o‘qituvchi ishining ijodiy xarakteri xulosadan chiqariladi: pedagogik ish eng avvalo aqliy, aqliy mehnat esa ijodiy demakdir. Lekin aqliy

mehnatni ijodiy ish bilan bevosita aniqlab bo'lmaydi. Maxsus tayyorgarliksiz avlodlar tomonidan to'plangan umumlashgan ijtimoiy tajribani aks ettiruvchi bilim, pedagogik ijodkorlik, sinov va xato darajasidan tashqari, mumkin yemas. Faqat ilmiy va maxsus o'rgatilgan o'qituvchi ijodiy tasavvur va tafakkur eksperimenti orqali muammoni hal etishning yangi, original yo'llari topa oladi.

Ijodkorning muhim xususiyati - bajarilgan faoliyatni ijodiy jarayonga aylantirish qobiliyati deb hisoblash mumkin.

Mantiqshunos - nazariyotchi ijodiy shaxsning mantiqiy, keng umumlashmalar qilish, axborotni tasniflash va tizimlashtirish qobiliyati bilan ajralib turadigan turi. Ushbu turdagi odamlar o'z ijodiy ishlarini aniq rejalashtiradilar, ma'lum ilmiy tadqiqot usullaridan keng foydalanadilar. Ijodkor shaxsining bu turi katta bilimdonlik bilan ajralib turadi. Allaqachon ma'lum bo'lgan nazariy tushunchalar asosida ularni yanada rivojlantiradilar. Ular boshlagan har bir narsa, ular ko'plab asosiy manbalarga murojaat qilish bilan oqlanishlarini qo'llab - quvvatlab, mantiqiy yakuniga yetkazadilar.

Intuitiv nazariyotchi yangi, original g'oyalarni, ijodiy qobiliyatning bu turiga mansub kishilar - yangi ilmiy tushunchalar, maktablar va yo'nalishlarni yaratuvchilar ishlab chiqarish qobiliyati yuqori darajada rivojlanganligi bilan ajralib turadi. Ular an'anaviy kishilarga o'z g'oyalarini qarshi qo'rqmaydilar va ular alohida tasavvur bor.

Tashkilotchi ijodkor shaxs turi sifatida boshqalarni tashkil etish, jamoani yangi g'oyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish qobiliyatini yuqori darajada rivojlantiradi. Bunday kishilar rahbarligida original ilmiy maktablar va ijodiy jamoalar yaratiladi. Ushbu turdagi odamlar yuqori energiya va dilkashlik bilan ajralib turadi.

Tashabbuskor, ayniqsa, yangi ijodiy vazifalarni hal etishning dastlabki bosqichlarida tashabbuskorlik va energetika bilan ajralib turadi. Lekin, odatda, u tez soviydi yoki boshqa ijodiy vazifalarga o'tadi.

Pedagogik ijod doirasi pedagogik faoliyatning tuzilishi bilan belgilanadi va uning barcha jihatlarini qamrab oladi: konstruktiv, tashkiliy, kommunikativ va

gnostika. Biroq o'qituvchilik faoliyatida ijodkorlikni amalga oshirish uchun bir qator shart-sharoitlar zarur:

- vazifalar va ularni hal qilish yo'llari o'rtasida katta vaqt oraliqlari bo'lmaganida ijodkorlikni vaqtinchalik siqish;
- o'qituvchi ijodining o'quvchilar va boshqa o'qituvchilar ijodi bilan o'zaro bog'liqligi;
- kechiktirilgan natijalar va ularni bashorat qilish zarurati;
- notiqlik muhiti;
- standart o'qitish metodlari va atipik vaziyatlarning doimiy korrelyatsiyasi zarurligi.

Zamonaviy adabiyotlarda pedagogik ijod deganda o'zgaruvchan sharoitlarda pedagogik muammolarni hal etish jarayoni tushuniladi. O'qituvchi, shuningdek, har qanday tadqiqotchi o'z faoliyatini heuristik izlanishning umumiy qoidalariga muvofiq tuzadi: pedagogik vaziyatni tahlil qilish; dastlabki ma'lumotlarga muvofiq natijani loyihalash; taxminni tekshirish va kerakli natijaga erishish uchun zarur bo'lgan vositalarni tahlil qilish; olingan ma'lumotlarni baholash; yangi vazifalarni shakllantirish.

Pedagogik faoliyatning ijodiy xususiyatini faqat pedagogik vazifalarni hal etishga tushirib bo'lmaydi, lekin ijodiy tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan maxsus tanlangan vazifalarni hal etish o'qituvchi shaxsining ijodiy salohiyatini rivojlantirishning eng muhim shartidir.

Ko'pincha o'qituvchining ijodkorlik sohasi ixtiyorsiz ravishda torayib, uni nostandart, original, pedagogik vazifalarni hal etishga tushiradi. Ayni paytda, o'qituvchining ijodkorligi pedagogik faoliyat uchun muxim va asos bo'lib xizmat qiladi. Shaxs sohasida pedagogik ijodkorlik ijodiy shaxs sifatida o'z-o'zini anglashga asoslangan o'qituvchining o'z-o'zini anglashi, ularning kasbiy o'sishining individual yo'llarini belgilash va o'z-o'zini takomillashtirish dasturini qurish sifatida namoyon bo'ladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Асадов Ю.М. Индивидуально-психологические особенности учителя как факторы развития профессионализма: результаты и перспективы исследования // «Школа и жизнь» (Maktab va Hayot). – Ташкент, № 1. 2006.- С. 26 - 28.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата современного образования // Интернет-журнал «Эйдос». 2006. 5 мая. [ИКБ]: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>
3. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. М., 2002.
4. <http://thomsonreuters.com/en/products-services/scholarly-scientific-research/scholarly-search-and-discovery/web-of-science.html>
5. <https://webofknowledge.com>